

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

БИЉЕШКЕ О ПУТНОЈ СТАНИЦИ И НАСЕЉУ DILUNTO²

САЖЕТАК. У раду се презентују подаци о убијацији путне станице *Dilunto*, на римској комуникацији *Narona* (Вид код Метковића) – *Ad Zizio* (Моско/Укшић), у данашњи Столац. На поменутој траси пута, у Стоцу (Заграђе, Подграђе, Њивице, Царине, Бачве–Кућиште, Чаири, Велики Сврдо), откривени су остаци античких насеобинских објеката, мањих привредних зграда, степеништа, утврђење са широким зидовима, остаци градског трга, јавних зграда и цистерне. Поред остатака непокретних објеката, пронађен је и велики број ситних, покретних налаза, нарочито керамичких, жељезних, бронзаних, стаклених и сребрних предмета, као и разни калупи, новац, накит и оруђе. На основу наративних и епиграфских извора као и археолошког материјала (остаци зграда, новац, керамика, цигла) антички Дилунтум се датује од I до IV вијека.

КЉУЧНЕ путна станица *Dilunto*; комуникација *Narona – Ad Zizio*; Даорси; Столац;
РИЈЕЧИ: источна Херцеговина.

¹ gligorijas@yahoo.com

Рад је примљен 3. јуна 2020, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2020.

² Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграције*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Путна комуникација *Narona–Ad Zizio* на југу провинције Далмације представља један од важнијих римских путева који су са обала Јадранског мора водили у унутрашњост Балканског полуострва, вежујући се преко путне станице *Ad Zizio* са главним путем, којим се из станице *Eripitauro* (Цавтат) стизало у Подунавље (Tab. Peut 467–484; Шкриванић, 1975, стр. 50–51). Подручје данашње источне Херцеговине и југоисточне Хрватске, које су улазиле у састав римске провинције Далмације – раније Горњег Илирика – изразито је крашко, брдовито и тешко проходно те су и поменуте комуникације које су повезивале насеља и становништво на овом подручју најчешће прилагођаване природним пролазима кроз масиве Динарида (Pašalić, 1958, стр. 139–175; Pašalić, 1959, стр. 61–73; Pašalić, 1960, стр. 103–108; Sergejevski, 1962, стр. 73–105; Vojanovski, 1973, стр. 187–165; Vojanovski, 1974, стр. 15–36; Vojanovski, 1975, стр. 53–64; Vojanovski, 1977, стр. 67–98; Vojanovski, 1983, стр. 7–36; Самарцић, 2014, стр. 357–371; Самарцић, 2015, стр. 171–278).

На траси римске комуникације *Narona–Ad Zizio* налазила се путна станица *Dilunto* (Столац). Појтингерова карта доноси списак станица уз њихова међусобна растојања на овој комуникацији, изражена у римским миљама: пут је од станице *Narona* XXII (Вид код Метковића) преко путне станице *Ad Turres* XIII (Могорјело), *Dilunto* XIV (Столац) и *Pardua* XVI (Градац код Љубиња) долазио до раскрснице *Ad Zizio* (Моско/Љубомир) спајајући се са комуникацијом која је ишла за Подунавље (Tab. Peut 467–484; Шкриванић, 1975, стр. 50–51). Наиме, можемо рећи да би удаљеност од 13 римских миља између станице *Ad Turres* (Могорјело) и станице *Dilunto* (Столац), како наводе извори (Појтингерова карта), приближно одговарала раздаљини између Стоца до Могорјела у Чапљини (око 20 км).

У времену које непосредно претходи римском освајању као и у раноантичком периоду (IV и прва половина III вијека п. н. е.), на подручју данашње источне Херцеговине живјела су илирска племена. Њихов размјештај може се релативно поуздано установити, захваљујући наративним изворима, археолошким налазима и епиграфским споменицима. Антички писци, археолошки налази и епиграфски споменици указују на то да је подручје данашње источне Херцеговине у предримском и раноантичком периоду насељавало више илирских племена. Из *Историје природе* Плинија Старијег сазнајемо да се Далмација дијелила на три конвента. За подручје нашег рада значајан је Наронитански конвент који је обухватао подручје јужне Босне, Херцеговину и Црну Го-

ру, те мањи дио западне Србије и сјеверне Албаније. Припадале су му, према Плинију Старијем, сљедеће заједнице (*civitates*): „[...] *Cerauni decuriis* XXIII, *Daversi* XVII, *Desitiates* CIII, *Docleatae* XXXIII, *Deretini* XIII, *Deraemistae* XXX, *Dindari* XXXIII, *Glinditiones* XLIII, *Melcumani* XXIII, *Naresi* CII, *Scirtari* LXXII, *Siculotae* XXIII“ (Plin. HN III 143). Сматра се да је Плиније податке о броју декурија преузео из раноцарских службених докумената (пописа) (Alföldy, 1965, стр. 36, 38–39, 48; Wilkes, 1969, стр. 153, 163; Papazoglu, 1969, стр. 399–406; Vojanovski, 1978, стр. 164–188; Vojanovski, 1985, стр. 8–24; Marić, 1985, стр. 47–53; Vojanovski, 1988, стр. 62–63, 90, 103–106). Наронитански конвент је формиран за вријеме Августа, а од заједница поменутих код Плинија, седам се налазило на подручју Херцеговине (*Daversi* XVII, *Deretini* XIII, *Deraemistae* XXX, *Glinditiones* XLIII, *Melcumani* XXIII, *Naresi* CII, *Vardaei* XX) (Plin. HN III 144. Уп. Alföldy, 1965, стр. 39, 48, 36–39; Vojanovski, 1978, стр. 174–175; Vojanovski, 1985, стр. 7–24).

На подручју источне Херцеговине живјели су Даорси (*Daorsoi*, *Daorsei*, *Daorizoi*, *Daoursoi*, *Darsioi*, *Duersi*, *Daversi*, *Daverzi*), без сумње једно од значајнијих илирских племена у овој области: осим што се спомињу међу племенима која су ушла у састав илирске државе крајем IV вијека п. н. е., код античких писаца су били најпознатији и најзаступљенији од Илира са простора данашње Херцеговине (Papazoglu, 1967a, стр. 11–31; Papazoglu, 1967b, стр. 123–144; Vojanovski, 1988, стр. 28). О етничком поријеклу Даорса постојале су извјесне недоумице у модерној историографији. Неки истраживачи су сматрали да су илиризовани Трачани (Vojanovski, 1969, стр. 146–150; Marić, 1973a, стр. 109–135), док их К. Пач – и поред истицања одређених лингвистичких сагласности између трачког истока и западног Балкана – ипак сврстава у Илире (Patsch, 1901, стр. 2231; Patsch, 1922, стр. 43). Археолошка истраживања су потврдила да су Даорси једно од илирских племена, јер је код Трачана присутна ичинерација као начин сахрањивања, а код Даорса инхумација. Такође, из података које наводе римски писци потпуно је јасно да ни Римљани нису сумњали у илирско поријекло Даорса (Čović, 1964, стр. 95–111; Marić, 1973b, стр. 117–121). Примјера ради, Ливије наводи Даорсе са осталим илирским племенима којима се одређује упола мањи данак (Liv. XLV 26, 14), а Апијан поријекло Даорса изводи од имена Даорто, кћери Илирија, митског епонима Илира (App. III 2). По Плинију Старијем, Даорси су почетком Царства имали седамнаест декурија (Plin. HN III 143). Постоји могућност да је Плиније под Даор-

сима подразумемијевао само она племена која су улазила у оквире илирске државне формације (Војановски, 1978, стр. 164–188; Војановски, 1985, стр. 9–11; Марић, 1985, стр. 47–53; Војановски, 1988, стр. 62–63, 90, 94, 103–106), а вјерује се да су раније били бројнији због савеза са мањим сусједним племенима (*Deraemistae*, *Partheni*, *Armistae*, *Hemasini* и др.).

Територија Даорса одређује се на основу Страбоновог излагања. Он каже: „Затим долази ријека Нарона и око ње Даорси, Ардијеји и Плереји, овима (тј. Плерејима) приближава се острво звано Црна Коркира (Корчула) и град, ктизма (колонија) Книђана, а Ардијејцима Фарос, прије зван и Парос, насеље Парана“ (Strab. VII 5, 5). К. Пач Даорсе локализује на простору од долине Требижата до Дубровника (Patsch, 1901, стр. 2231; Patsch, 1922, стр. 41). В. Томашек сматра да су живјели између ријеке Цетине на сјеверозападу и горњег тока ријеке Требишњице на југоистоку (Tomaschek, 1880, стр. 565–568). По мишљењу Г. Алфелдија, они су у почетку Царства били само на лијевој страни доњег тока Неретве (Alföldy, 1965, стр. 47). Новија истраживања даорске територије, а касније муниципијума Дилунтума, сузила су је на подручје уз лијеву обалу Неретве, приближно од Мостара (Бијело Поље) до Метковића, а на истоку до граница плерејске територије, односно територије колоније Епидаура. Средиште даорске жупе налазило се на Ошанићима крај Стоца (данас градина у Ошанићима). Континуитет њеног постојања у римско доба наставио је муниципијум Дилунтум, једно од најзначајнијих насеља у источној Херцеговини, лоцирано на простору данашњег Стоца (Марић, 1973г, стр. 257–258; Марић, 1976а, стр. 35–38; Марић, 1979, стр. 23–113; Марић, 1996, стр. 7–31).

Није прецизно утврђено када је организована peregrina заједница (*civitas peregrina*) Даорса. Као што смо претходно поменули средиште даорске жупе налазило се на Ошанићима крај Стоца (данас градина у Ошанићима). Континуитет њеног постојања у римско доба наставио је муниципијум Дилунтум, једно од најзначајнијих насеља у источној Херцеговини, лоцирано на простору данашњег Стоца (Марић, 1973г, стр. 257–258; Марић, 1976а, стр. 35–38; Марић, 1979, стр. 23–113; Марић, 1996, стр. 7–31). У југоисточном дијелу насеља, на лијевој обали Брегаве, простирала се градска агломерација муниципијума, а на десној обали велика античка некропола. Откривено је и истражено 14 објеката са остацима цистерне, пута, мозаика, бронзаних, гвоздених, стаклених и камених предмета те нешто мање од 100 античких новчића из различитих кул-

турно-историјских епоха (AL BiH III 192; Truhelka, 1892, стр. 350–365; Fiala, 1893, стр. 511–517; Patsch, 1900, стр. 169–172; Sergejevski, 1948, стр. 167–169; Kraljević, 1978, стр. 155–158).

Један натпис, нађен у Тредимљи, свједочи да је Дилунтум уживао статус муниципијума. Ријеч је о надгробном споменику градског декуриона Публија Аплија Пласа. Његов текст гласи: *D(is) m(anibus) s(acrum) / P. Aplio Pl[as]/so patri pientis/[s]imo dec(urioni) m(unicipii) Dil(unti) / et M[---]C[---] / infelicissi/ma(e) def(unctae) an(norum) VIII (?) / P. Aplius Anni/us v(ivus) sibiet / suis fecit* (ILJug 1740. Уп. Sergejevski, 1935, стр. 17–18, Tab. IV, sl. 1; Војановски, 1973, стр. 151; Војановски, 1977, стр. 84, br. 7; Škegro, 1997, стр. 90, br. 28; Šačić, 2011, стр. 177–178). На основу fine израде закључује се да се ради о споменику који је посвећен припадницима горњег слоја друштва. Из садржаја се види да је Публије Аплије Пласо, декурион муниципијума Дилунтума, припадао сталезу домаће градске аристократије. Когномени *Plasus* и *Annius* су илирски, као и гентилицијум *Aplius*, који носе отац и син. Ономастичка формула је већ римска (*tria nomina*). И. Бојановски је по преномену *Publius* претпоставио да је породица римско грађанско право стекла од цара Хадријана (117–138. године), који је имао тај преномен (Војановски, 1977, стр. 82–86). Међутим, има мишљења да поменути декурион *Publius Aplius Plassus* (Alföldy, 1969, стр. 267), који је задржао своје илирско гентилно име, није имао статус римског грађанина (Šačić, 2011, стр. 179–181). У прилог томе, наводи се како поменута дјевојчица (његова ћерка) у натпису нема латински преномен, те да је ономастичка структура њеног имена чисто илирска. Тако нешто није било уобичајено за посматрани период, нарочито уколико су два претходна кољена (отац и дјед) имала римско грађанско право (Šačić, 2011, стр. 179–181). Када је у питању претходно изнесено мишљење ми изражавамо извјестан опрез, јер ћеркино име није сачувано у потпуности, па је претпоставка тешко прихватљива. На датирање споменика у другу половину II вијека упућује трочлана именска формула са преноменом и проширена консекративна формула *Dis Manibus sacrum* (Sergejevski, 1948, стр. 168; Alföldy, 1969, стр. 267; Војановски, 1977, стр. 81–82), али има и мишљења да би га требало датирати у прву половину II вијека (Šačić, 2011, стр. 179–181). Значај овога натписа огледа се у томе што је један од ријетких споменика у источној Херцеговини на коме се помиње муниципијум Дилунтум. Натпис је, што смо већ напоменули, пронађен на остацима мањег римског насеља (у Тредимљи), које је припадало управном по-

дручју Дилунтума, а у коме је – по свему судећи – декурион Публије Аплије Пласо имао имање (*villa*). Његова породица, домаћер поријекла, учествовала је у управи муниципијума (Vojanovski, 1969, стр. 146–150; Vojanovski, 1977, стр. 81–82; Šačić, 2011, стр. 179–181). Претпоставља се да је Дилунтум на ранг муниципијума уздигнут за вријеме Флавијеваца (69–96. године). На ту могућност указује један епиграфски споменик из Стоца. На њему је посвједочен Тит Флавије Пласус, Блодијев син (ILJug 117). Овај припадник угледне епихорске породице вјероватно је добио грађанска права када је Дилунтуму додијељена градска аутономија (Patsch, 1900, стр. 170; Vojanovski, 1977, стр. 82–87; Šačić, 2012, стр. 33). Његов текст гласи: *T(ito) Flavio Blodi f(ilio) / Plasso patri / pientissimo an(norum) L / et Flaviae Tattae matri / an(norum) XXXX bene meritae / et T(ito) Flavio Epicado fratri / an(norum) XII et T(ito) Flavio Laedioni / [- - -] aed(ili) III vir(o) i(ure) d(icundo) Naronae / [- - -] Laedio f(ilius) vivos (!) sibi et s(uis) f(ecit)* (ILJug 117). Изгледа да су припадници локалне аристократије Дилунтума учествовали у управљању другим градовима Далмације. На то указује овај натпис на коме се спомиње Тит Флавије Ледион, едил и *quattuorvir iure dicundo* у Нарони (Sergejevski, 1948, стр. 168; Vojanovski, 1973, стр. 151; Vojanovski, 1977, стр. 82–87; Šačić, 2012, стр. 144–145). Ријеч је о једном од најстаријих античких споменика из источне Херцеговине. Вријеме његовог настанка је крај I вијека н. е. У тексту натписа набројани су чланови угледне илирске, романизоване породице. Римско грађанство је по свему судећи добио *pater familias T. Flavius Blodius Plassus*, а остали чланови су наслиједили његов *nomen* и цивитет. Међутим, они су, као *cognomina*, задржали своја илирска имена – *Plassus* (Alföldy, 1969, стр. 267), *Blodius* (Alföldy, 1969, стр. 166), *Tatta* (Alföldy, 1969, стр. 305), *Epicadus* (Alföldy, 1969, стр. 193–194) и *Laedio* (Alföldy, 1969, стр. 226). То указује на очување етничке свијести о припадности племену Даорса.

Епиграфски материјал указује на то да су Даорси служили у аугзилијарним јединицама римске војске, некад далеко од своје домовине, а некад у Далмацији. Тако је, на примјер, Анајус, као војник кохорте *IV Delmatarum*, боравио у Германији (CIL XIII 7507). Венетус, син Дитов, служио је пак у кохорти *III Alpinorum*, која је била стационарана у Далмацији, у аугзилијарном утврђењу Бигесте (Alföldy, 1969, стр. 263). Он је уједно и припадник Даорса за кога поуздано знамо када је добио римско грађанско право. То се догодило 93. године, када је издата његова војничка диплома (CIL XVI 38. Уп. Sergejevski, 1948, стр. 167; Katičić, 1962, стр. 101; Воја-

novski, 1988, стр. 95). Међутим, раније поменути натпис из Стоца указује на то да је било Даорса који су то право вјероватно стекли прије њега. Ријеч је о споменику на коме се помиње Тит Флавије Пласо, Блодијев син, његова супруга Флавија Тата и синови Тит Флавије Епикад и Публије Флавије Ледион, магистрат Нароне и Ледион, који је подигао споменик (ILJug 117). Поменућа породица је цивитет највјероватније добила од Веспасијана (69–79. године) (Sergejevski, 1948, стр. 167; Vojanovski, 1977, стр. 82–87; Vojanovski, 1988, стр. 95; Šačić, 2012, стр. 33).

Археолошки остаци насеобина из римског времена иначе су врло чести на подручју Стоца и његове ближе околине (Дабар поље, Љубиње, Попово поље), а на континуитет насељености у илирско и римско доба указују и бројна предисторијска насеља градинског типа (*castella, oppida*) као што су: Градина Ошанићи, Врсник, Градина у Љубињу, Ограч код Ходбине, Кичин у Сухопољу, Дупци гомила у Ходову и друге (Radimsky, 1891, стр. 169, 175; Раšалић, 1960, стр. 65–66; Vojanovski, 1973, стр. 152–159; Vojanovski, 1977, стр. 74, 82; Vojanovski, 1978, стр. 66–78; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 28). Густина насеља свједочи и о економском животу овог подручја, гдје се становништво, поред сточарства и земљорадње, највише бавило трговином (Раšалић, 1959, стр. 297, 314; Раšалић, 1967, стр. 111–137). Територија перегрине заједнице Даорса – касније подручје муниципијума Дилунтума (Бијело поље, Бишће поље, Дубраве, Столац, Попово и Љубиње) – богата је трговинама античког живота (Marić, 1973δ, стр. 175–235; Marić, 1973в, стр. 237–256; Marić, 1976δ, стр. 253–259; Marić, 1978, стр. 23–67; Marić, 1985, стр. 47–53). Већи број римских насеобина евидентиран је у Бишћу пољу, Баћевићима, Мукош хану, Ходбини, Тријебњу, Негочинама, Ротимљи, Косору, Благају и Гнојницама (Radimsky, 1891, стр. 159–192; Patsch, 1904, стр. 42; Раšалић, 1960, стр. 65–67; Vojanovski, 1988, стр. 88–102). На локалитету Радимље (западно од Стоца) нађен је оштећен епиграфски споменик са текстом од којег су сачувана само три слова, па је стога тешко протумачити га: L [- - -] V [- - -] P [- - -] (CIL III 12777). Због скраћеног текста А. Шачић претпоставља да се ради о међашном споменику (Šačić, 2011, стр. 154). Од великог значаја су остаци римског насеља које је откопано и истражено 1892. године у југозападном дијелу Стоца, недалеко од католичке цркве. Ријеч је о луксузном насељу са термама и уређеним зградама, у којима су нађени остаци фресака и мозаика (Truhelka, 1892, стр. 350–359; Fiala, 1893, стр. 511–517; Patsch, 1900, стр. 169–172; Sergejevski, 1934, стр. 23; Sergejevski,

1948, стр. 167–170; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 7–40), али и цријепови са печатима *Solonas, Q. Cl(audius), Ambrosius, Q. Gravius, Priscus, Servilia, Caius Pr[- -], Casianus, Tiberius, Vettius Avitus* (Patsch, 1922, стр. 114–116, стр. 124–127; Pašalić, 1960, стр. 83; Bojanovski, 1980, стр. 54–55).

Како смо раније навели, на смјештај античког Дилунтума у Столац указују бројни археолошки остаци. Истраживања су потврдила простирање овог античког насеља на подручју јужног Стоца. На овом дијелу значајни локалитети су у Заграђу и Подграђу, локалитет Бачве–Кућиште, Фабрика ентеријера, Велики Сврдо, Чаири, и локалитет Њивице. Насеље се налазило на простору јужног дијела града, на лијевој обали Брегаве, а у вријеме највећег успона је заузимало простор димензија 1000 x 500 м, са монументалним грађевинама, украшеним фрескама и мозаицима, храмовима, термама и стамбеним зградама са хипокаустом, као и каналима за водовод и канализацију (Truhelka, 1892, стр. 350–365; Fiala, 1893, стр. 511–517; Patsch, 1900, стр. 166–172; Pašalić, 1960, стр. 65–66; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 7–40). Један од најзначајнијих локалитета је Тредимља, позната по поменутој надгробној стели на којој је посвједочен муниципијум Дилунтум. На локалитету Груде, гдје је пронађен овај епиграфски споменик, предузета су сондажна истраживања. Приликом рекогносцирања терена, на површини земље су на више мјеста пронађени остаци зидова са малтером (Sergejevski, 1948, стр. 167; Bojanovski, 1969, стр. 146–150; Bojanovski, 1973, стр. 137–187; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 7–40). Исто тако, и на сеоским оградама су запажени комади обрађеног камена са римских грађевина. На њивама М. Кристе отворене су три сонде и све су потврдиле претпоставку да се на локалитету Груде налазе остаци римске грађевине. Међутим, није се могло одгонетнути да ли је ријеч о култној грађевини, због гробнице у близини, или неком објекту непознате намјене. Утврђено је да је комплекс који обухватају римске грађевине био димензија око 60 x 60 м (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 28–35). У близини мјеста гдје је вршено рекогносцирање терена, мјештани су приликом пољопривредних радова открили дијелове просторије са мозаиком, док је у близини католичке цркве на локалитету Пјештата њива откривен поклопац урне од камена, који се датира у III вијек (Paškvalin, 1976, стр. 45–50; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 28–35). Поред сондажних радова, извршено је и откопавање гробнице на којој је нађен раније поменути надгробни натпис декуриона муниципијума Дилунтума (ILJug 1740).

Гробница је правоугаоне основе, са спољашњим димензијама 3,10 x 1,82 x 1,45 м, и унутрашњим 1,85 x 0,82 x 1,30 м. Изграђена је од обрађених масивних камених блокова, слаганих у хоризонталне редове, уз мјестимично попуњавање комадима кровне цигле и кречног малтера са примјесом туцане опеке. Један зид био је 0,50 м дебљине (са југоисточне стране 0,75 м). Гробница је била укопана у камени нанос на дубини 1,50 м – оријентисана сјеверо-запад-југоисток – док је изнутра била премазана дебљим слојем кречног малтера у коме је било и цигле. Унутрашњост гробнице је до половине била затрпана земљом, а у њој су нађени камени фрагменти и неколико профилисаних дијелова стеле, без натписа (Sergejevski, 1935, стр. 17–18; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 28–35). Према остацима лобања наслућује се да су у гробници биле сахрањене четири одрасле особе и два дјечака. Гробница је раније претурана и опљачкана. У њој је пронађено и тринаест фрагментата грубе и фино печене керамике, бронзана кашичица, бронзана козметичка игла, ручни маљ, кровна цигла и камени поклопац урне. За датовање су значајни налази керамике, бронзани предмети као и остаци камених споменика. На основу аналогија са гробницама нађеним на овом подручју, оваква врста гробнице се датира најкасније у III-IV вијек. На основу спроведеног истраживања може се закључити да се раздијена стела налазила у секундарној употреби на гробници, а није искључено да је првобитно припадала покојнику који је прво сахрањен у гробницу, па је приликом каснијих упоковања употријебљена као преклопна плоча (Bojanovski, 1977, стр. 82–83; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 28–36).

Новија истраживања у Стоцу спроведена су 1972. године на локалитету Бачве–Кућиште. Ријеч је о локалитету уз лијеву обалу Брегаве, гдје је пронађена монументална зграда са хипокаустом. Темељи зграде, са дужином од 2,10 м, добро су очувани, а рађени су у техници *opus quadratum* (Bojanovski, 1980, стр. 41–72; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 10–12). Откривена је једна просторија са апсидалним дијелом, као и дио просторије чији се зидови пружају на сјевер. У сјеверној просторији су откривени трагови пода од дебелог слоја малтера (10 цм), који је ишао преко слоја ломљеног камена. Величина просторије била је 10 x 5,50 м. Дјелимично откопан источни дио просторије указује на то да је грађена од оесаних камених комада између којих се наносио дебели слој кречног малтера у коме је пронађена и туцана цигла. Такође, истраживање је указало на то да је са унутрашње стране зид

премазиван финијим малтером. Недалеко од апсидалног дијела грађевине (1,5 м) са јужне стране, на дубини од 0,60 м пронађен је дио зиданог античког канала који је био затрпан земљом и кровном циглом. Дужина откопаног дијела канала износи 3,70 м, ширина 1,50 м, са зидовима дебљине 0,30 м. Канал је био дубок 0,70 м. На дну је прекривен слојем малтера дебљине 2 цм, испод кога се налазио слој ситно ломљеног камена. У каналу је пронађен фрагмент плитке керамичке здјеле (*terra sigillata*). У спољњем углу апсидалног зида нађена је фрагментирана стаклена чаша. На овом, као и на осталим локалитетима, констатовани су остаци веома добро развијене водоводне мреже. На локалитету Бачве–Кућиште, на парцели М. Трнинића, 1976. године спроведено је краће истраживање, када је у дубини од 1,10 м пронађен антички зид од једног реда камених комада (са оријентацијом сјевероисток–југозапад), зидан у техници *opus quadratum*, ширине 0,60 м. Зид је истражен у дужини од 12 м, а око њега је нађен већи број фрагмената римске цигле. На зиду је вршено накнадно укопавање – како се претпоставља – средњовјековног гроба у коме није било налаза (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 10–13).

Приликом изградње Фабрике ентеријера у Стоцу, 1973. године, случајно је пронађена једна надгробна стела са натписом. Сматра се да је на овом локалитету било гробље из средњег вијека. Отуда и мишљење да је стела донијета са античке некрополе на Чаирима, која се налазила на десној обали Брегаве. Стела је рађена у облику плоче од мекшег камена, димензија 0,75 x 0,37 x 0,11 м. Текст натписа гласи: *D(is) M(anibus) s(acrum) / Caesidio / Quadratiano / patri pientis/simo qui vixit / annos LXXX / Tertianus et / Quadratianus / filii fecer(u)nt* (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 14). Гентилно име *Caesidius* се у Далмацији јавља на натписима из Салоне, које Алфелди сврстава (датира) у другу половину II или III вијек н. е. (Alföldy, 1969, стр. 69). Сматра се да је поменута породица Цесидијеваца поријеклом из јужне или средње Италије, одакле се доселила у Салону, те да је, тргујући или обављајући неки занат, могла доћи у Столац и у II вијеку. Приликом истраживања некрополе на Царинама у Стоцу, у једном зиданом гробу је пронађена дрвена кутија у којој се налазио комплет медицинских инструмената. Уз развијену водоводну мрежу, постојање терми, као и присуство италских породица и љекара, указује на ондашње веће љечилиште или купатило са топлим купкама, што је у великој мјери допринијело урбанизацији овог мјеста, у чему је посебну улогу имала близина ријеке Брегаве (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 14–17).

На локалитету Велики Сврдо, приликом изградње стадиона 1973. године, откривене су четири гробнице испод набацане хрпе камења. Три су се налазиле једна поред друге (са оријентацијом сјеверозапад-југоисток), у близини зграде коју је Ђ. Трухелка означио као маузолеј (Truhelka, 1992, стр. 350–365). Прве двије су имале облик саркофага са поклопцем, постољем и ковчегом од локалног камена и урађене су доста квалитетно. У њима нису нађени прилози, али јесте пар костију у првој, као и мноштво скелетних остатака сложених у сјеверозападном дијелу друге гробнице. Трећа гробница није откопавана јер се налазила под великом гомилом камена која се у то вријеме није могла отклонити. Нешто касније, исте године, откривена је на сусједној парцели (Окладе, гдје је лоциран стадион) и четврта гробница. Она је рађена од тесаног камена, а изнутра је премазана течним малтером са уситњеном црвеном циглом. Дно гробнице било је поплочано циглом. Заливена је слојем кречног малтера и заклопљена полуобрађеном каменом плочом. У њој се налазио један скелет са оријентацијом – као и гробница – у правцу сјеверозапад-југоисток. Од прилога је значајна у потпуности очувана стаклена флаша (боца) са дршкама. Овај тип посуде, за који се сматра да потиче из рајнске области, нађен је и у Атини и Египту и датира се на крај III и почетак IV вијека (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 17–28).

У непосредној близини четврте гробнице нађен је један мањи одломак четвртастог каменог стуба лијепе обраде. Исто тако, у њеној близини су пронађени примјерци новца римских царева Галијена (253–268. године), Клаудија II Готског (268–270. године), Аурелијана (270–275. године), Максенција (307–312. године), Максимиана Даје (305–313. године) и Константина II (337–340. године). Налази новца такође упућују на крај III и прву половину IV вијека н. е. Од новијих налаза посебно је значајан богати гробни инвентар античке некрополе са 12 истражених гробова на локалитету Чаири, на десној обали Брегаве у Стоцу. Оријентација свих гробова била је у правцу исток-запад, са главама покојника окренутим (у већини случајева) ка западу. Гробнице су рађене од обрађеног камена, а изнутра су омалтерисане. Различит начин сахрањивања и другачија оријентација у односу на гробнице на лијевој обали Брегаве, говори о ранијој традицији, која прихвата новине условљене друштвено-економским односима у II и III вијеку. У њима је нађено увезено античко стакло, бронзани и сребрни накит, као и један комплет медицинског прибора направљен од бронзе и гвожђа. Сматра се да је ријеч о гробу љекара који се ста-

рао о здрављу пацијената у бањи са купатилом. На основу помених налаза насеље се датира у период од II до IV вијека. У близини античких гробова пронађен је велики мермерни стуб, дијеле доје и добре обраде, разбијен на два дијела. Сматра се да је донијет из античког насеља ради изградње неког храма, а по стилу и начину обраде датира се у раздобље од II до IV вијека (Atanacković-Salčić, 1979, стр. 21–24).

На локалитету Бачва, Заграђе, Столац, откривено је римско насеље са бројним остацима рушевина. Датира се у раздобље од I до IV вијека (AL BiH III 168; Truhelka, 1892, стр. 350). На локалитету Клешиште, Људљеница, Столац, пронађено је римско насеље. На ширем простору овог локалитета (поред остатака темеља зграда) налазе се фрагменти цријепа и цигле (AL BiH III 183; Truhelka, 1892, стр. 365). На локалитету Сеншуша, Тријебањ, Столац, пронађено је римско насеље. На локалитету је нађена велика количина римског грађевинског материјала. Датира се у доба од II до IV вијека (AL BiH III 191; Radimsky, 1891, стр. 191). На локалитету Подцрковница, Ошанићи–Батноге, Столац, пронађена је римска зграда. На овом локалитету је нађен грађевински камен, фрагменти римских посуда, цигле, цријепа и дијелови миљоказа без натписа (AL BiH III 189). На локалитету Орашје, Ротимља, Столац, пронађене су двије римске аре посвећене Јупитеру и Либеру. Датирају се у доба од I до III вијека (AL BiH III 188; Radimsky, 1891, стр. 190; Truhelka, 1892, стр. 364). На локалитету Притоци, Пјешивац, Столац, пронађено је римско насеље, некропола и комуникација. Откривене су двије зидане гробнице и три гроба ограђена и прекривена каменим плочама. Од прилога је нађена стаклена ваза, сребрна крстава фидула, перле, оловна урна, керамичка ваза и др. Грбови се датирају у III и IV вијек. Поред некрополе је пролазила траса римске комуникације ширине око 4 м. У близини локалитета, на њиви званој Кућиште, пронађени су темељи римске куће, остаци обрађеног камена и малтера (AL BiH III 190; Војановски, 1973, стр. 148). На локалитету Мала Ограда, Пјешивац, Столац, пронађено је римско насеље. Локалитет се налази испод Илијине главице, са јужне стране. Нађени су остаци темеља зграда, грађевинског материјала, фрагменти римске керамике и предмети од жељеза. Датира се у раздобље од II до IV вијека (AL BiH III 186; Војановски, 1973, стр. 148). На локалитету Међине, Струпнићи, Столац, пронађено је римско насеље и касноантичка базилика. На великом простору се налазе остаци водовода, пута, фрагменти цигле и другог грађевинског материјала. На овом локалитету

има трагова грађевинске дјелатности из касноантичког периода па се претпоставља постојање старохришћанске базилике. Датира се у доба од I до VI вијека (AL BiH III 186). На локалитету Међине, Ротимља, Столац, пронађена је римска вотивна ара, посвећена Либеру (AL BiH III 186; Radimsky, 1891, стр. 190). На локалитету Локва, Пјешивац, Столац, откривена су два римска гроба. Покрај сеоске ограђене локве нађен је један гроб ограђен циглом. У њему су пронађени остаци једног скелета и остаци стакла. У близини је пронађен још један гроб, који је раније девестиран (AL BiH III 185; Војановски, 1973, стр. 148). На локалитету Хан Бехрам, Столац откривено је римско насеље са остацима темеља зграде и већа количина фрагмената цигле (AL BiH III 181; Truhelka, 1892, стр. 364). На локалитету Кљенак, Ходово, Столац, откривена је римска грађевина. Остаци зграде, обрађени камен, фрагменти цигле и цријепа нађени су у већој количини на овом локалитету (AL BiH III 183; Војановски, 1978, стр. 77). На локалитету Копана Гомила, Ходово, Столац, откривена је римска грађевина. На локалитету су нађене веће количине обрађеног камена и фрагменти цријепа. Датирају се у раздобље од II до IV вијека (AL BiH III 183). На локалитету Градац, Доња Битуња, Столац, пронађено је римско утврђење. Његови остаци налазе се на висоравни Храсно изнад извора ријеке Брегаве. Ту су пронађени остаци зида зиданог малтером и дунара (AL BiH III 176). На локалитету Градац, Тодоровићи, Столац, пронађено је римско утврђење са дебљином зида од 1,30 м. Унутар зидова се налазе темељи мањих зграда око којих су нађени фрагменти цигле, керамике и троске. Утврђење се датира у касноантичко доба (AL BiH III 176; Truhelka, 1892, стр. 360). На локалитету Доње Подворнице, Црнићи, Столац, пронађени су остаци насеља, пута, фрагменти цигле, цријепа, керамике и обрађеног камена. Датирају се у период од I до IV вијека (AL BiH III 173; Војановски, 1978, стр. 76). На локалитету Доњи Поплат, Столац пронађени су фрагменти римског саркофага (без натписа), који се датира у III или IV вијек (AL BiH III 173; Truhelka 1892, стр. 362). На локалитету Црквина, Ротимља, Столац, откривено је римско насеље и некропола стећака. Пронађени су бројни фрагменти римске цигле, сребрна фибула у облику голуба и новац Клаудија II Готског (268–270. године) и Тацита (275–276. године) (AL BiH III 171). На локалитету Црквина, Видово поље, Столац, пронађени су остаци римске зграде величине 6 x 6 м (AL BiH III 171; Truhelka, 1892, стр. 361). На локалитету Црквине, Дерани, Столац, откривени су остаци римског насеља. Код извора Лонце се налазе остаци

зидова и фрагменти цигле и амфора (AL ViH III 171). На локалитету Црквине, Ошанићи–Дочина, Столац, откривени су остаци римског насеља. На овом локалитету се налазе бројни фрагменти цријепа и обрађеног камена. Датирају се у раздобље од I до IV вијека (AL ViH III 171). На локалитету Љубљеница I, Љубљеница, Столац, пронађено је римско насеље и гроб. На великом комплексу у самом насељу нађени су комади цигле и рушевине зграда, као и зидани гроб (AL ViH III 185). На локалитету Градина, Тријебањ, Столац, откривено је римско утврђење, тј. остаци темеља и већа количина фрагмената цигле (AL ViH III 179; Radimsky, 1891, стр. 191). На локалитету Црнићи I, Црнићи, Столац, пронађена је старохришћанска базилика и римски новац. Од осам римских новчића објављени су они ковани под царем Галијеном (253–268. године) (AL ViH III 171–172). На локалитету Ђеткова вода, Брштаник, Столац, пронађен је римски миљоказ са тешко читљивим натписом. Сматра се да је натпис на миљоказу са почетка IV вијека или можда и старији (AL ViH III 172). На локалитету Дабрица I, Столац пронађен је новац Марка Аурелија (161–180. године) (AL ViH III 171–172). На локалитету Црквина, Црнићи, Столац, пронађено је римско насеље. На овом локалитету су нађени остаци рушевина, фрагменти цријепа и цигле. Датирају се у период од I до IV вијека (AL ViH III 170; Војановски, 1978, стр. 76). На локалитету Црквина, Лабишићи, Столац, пронађени су остаци римске зграде и ситни бронзани предмети датирани у доба Царства (AL ViH III 170; Truhelka, 1892, стр. 365). На локалитету Предоље I, Берковићи (раније Столац), пронађено је римско насеље. На њивама у селу се изорава цигла и други грађевински материјал (AL ViH III 189; Truhelka, 1892, стр. 362). На локалитету Видошки Град, Столац пронађено је касноантичко утврђење, на бријегу изнад насеља. Зидови су рађени у техници *opus incertum*, типичној за грађевине IV вијека. На површини земље се налазе остаци обрађеног камена и фрагменти античке керамике (AL ViH III 195; Basler, 1972, стр. 51–52). На локалитету Видоштак, Попрати, Столац, пронађено је римско насеље. На платоу гдје се налазило нађени су остаци зграда, фрагменти керамике и други грађевински материјал, темељи средњовјековне цркве и 90 стећака у облику сандука оријентисаних запад–исток (AL ViH III 195; Vešlagić, 1971, стр. 370). На локалитету Видово Поље, Столац нађено је око 60 римских новчића који су ковани у временском интервалу од 91. године п. н. е. до 350. године н. е. (AL ViH III 195). На локалитету Винине, Горњи Поплат–Њивице, Столац, пронађено је римско насеље. Претпо-

ставља се да је ријеч о остацима сеоске виле (*villa rustica*). Нађени су остаци обрађеног камена, фрагменти античке керамике и цигле (AL BiH III 195; Atanacković-Salčić, 1979, стр. 17). На локалитету Жегуља, Столац пронађена је римска зграда. Уз остатке њених темеља нађени су фрагменти цигле и керамике. Датира се у I–IV вијек (AL BiH III 197; Truhelka, 1892, стр. 365).

ЗАКЉУЧАК

Један од основних путних праваца Далмације, Аквилеја–Салона–Дирахијум, пролазио је југом провинције (јужна Хрватска, Херцеговина). Сви путеви на овом простору повезивали су приморје са унутрашњошћу. Југ Далмације, од запада према истоку, пресијецале су двије комуникације. Главна је полазила из станице Вид код Метковића (*Narona*), и преко станица Тасовчићи (*Ad Turres*), Столац (*Diluntum*) и Градац код Љубиња (*Pardua*) долазила у станицу Моско или Укшићи (*Ad Zizio*), гдје се налазило раскршће путева. Одатле се један крак одвајао према југу, преко станице *Asamo* (Требиње) у Цавтат (*Epidaurum*) и даље обалом Јадрана, док се други крак са поменуте раскрснице одвајао према сјевероистоку и ишао преко станица Паник (*Leusinium*). Обје комуникације су повезивале приморје са унутрашњошћу природним пролазима кроз тешке масиве Динарида.

На основу картографских и епиграфских извора, као и археолошког материјала (остаци зграда, новац, керамика, цигла), антички Дилунтум се смјешта у данашњи Столац. Поред Нароне, веће римско урбано насеље на комуникацији *Narona – Ad Zizio* било је у данашњем Стоцу. Од 1892. до 1895. године, затим 1958. и 1964, па од 1972. до 1976. године, обављена су обимнија археолошка истраживања и ископавања на локалитету Стоца. Ова насеобина, на основу бројних археолошких остатака, идентификује се са путном станицом и муниципијумом Дилунтумом. Она се налазила на територији племена Даорса, која се, према резултатима новијих истраживања, простирала на подручју уз лијеву обалу Неретве, приближно од Мостара (Бијело Поље) до Метковића, а на истоку до граница плерејске територије, односно територије колоније Епидаура. Средиште даорске жупе налазило се на Ошанићима крај Стоца (данас градина у Ошанићима). Континуитет њеног постојања у римско доба наставио је Дилунтум, једно од најзначајнијих насеља у источној Херцеговини, лоцирано на простору данашњег Стоца. Из сачуване епиграфске грађе видимо да је ово насеље уживало статус муниципијума. Претпоставља се да га је стекло за вријеме Флавијеваца (69–96. године). Значајни

локалитети на подручју Стоца, на којима се простирао антички Дилунтум, смјештени су у Заграђу и Подграђу, локалитет Бачве–Кућиште, Фабрика ентеријера, Велики Сврдо, Чаири, и локалитет Њивице. Насеље се простирао у јужном дијелу данашњег града, на лијевој обали Брегаве, а у вријеме највећег успона је заузимало простор димензија 1.000 x 500 м, са монументалним грађевинама украшеним фрескама и мозаицима, храмовима, термама и стамбеним зградама са хипокаустима, као и каналима за водовод и канализацију. Римски Столац је, према досадашњим археолошким налазима, настао у I вијеку н. е., у доба раног Царства или нешто раније.

Новија истраживања спроведена су 1972. године на локалитету Бачве–Кућиште. Ријеч је о локалитету уз лијеву обалу Брегаве, гдје је пронађена монументална зграда са хипокаустом. На локалитету Бачве–Кућиште, на парцели М. Трнинића, 1976. године спроведено је краће истраживање, када је у дубини од 1,10 м пронађен антички зид од једног реда камених комада (са оријентацијом сјевероисток–југозапад), зидан у техници *opus quadratum*, ширине 0,60 м. Зид је истражен у дужини од 12 м, а око њега је нађен већи број фрагмената римске цигле. На зиду је вршено накнадно укопавање – како се претпоставља – средњовјековног гроба у коме није било налаза. Приликом изградње Фабрике ентеријера у Стоцу, 1973. године, случајно је пронађена једна надгробна стела са натписом. Гроб је уништен приликом градње, а стела је остала сачувана. Приликом истраживања некрополе на Царинама у Стоцу, у једном зиданом гробу је пронађена дрвена кутија у којој се налазио комплет медицинских инструмената. Уз развијену водоводну мрежу, постојање терми, присуство италских породица и љекара указује на ондашње веће љечилиште или купатило са топлим купкама, што је у великој мјери допринијело урбанизацији овог мјеста, у чему је посебну улогу имала близина ријеке Брегаве. На локалитету Велики Сврдо, приликом изградње стадиона 1973. године, откривене су четири гробнице испод набацане хрпе камења. Три су се налазиле једна поред друге (са оријентацијом сјеверозапад–југоисток), у близини зграде коју је Ђ. Трухелка означио као маузолеј. Прве двије су имале облик саркофага са поклопцем, постолем и ковчегом од локалног камена и урађене су доста квалитетно. У њима нису нађени прилози, али јесте пар костију у првој, као и мноштво скелетних остатака сложених у сјеверозападном дијелу друге гробнице. Трећа гробница није откопавана јер се налазила под великом гомилом

камена која се у то вријеме није могла отклонити. Нешто касније, исте године, откривена је на сусједној парцели (Окладе, гдје је лоциран стадион) и четврта гробница. Она је рађена од тесаног камена, а изнутра је премазана течним малтером са уситњеном црвеном циглом. Дно гробнице је било поплочано циглом. Заливена је слојем кречног малтера и поклопљена полуобрађеном каменом плочом. У њој се налазио један скелет са оријентацијом – као и гробница – у правцу сјеверозапад–југоисток. Од прилога је значајна у потпуности очувана стаклена флаша (боца) са дршкама, која се датира на крај III и почетак IV вијека. У близини четврте гробнице пронађени су примјерци новца римских царева Галијена (253–268. године), Клаудија II Готског (268–270. године), Аурелијана (270–275. године), Максенција (307–312. године), Максимиана Даје (305–313. године) и Константина II (337–340. године). Налази новца и стакла упућују на датирање гробнице на крај III и прву половину IV вијека н. е.

Од новијих налаза из Стоца посебно је значајан богати гробни инвентар античке некрополе са 12 истражених гробова на локалитету Чаири, на десној обали Брегаве. Оријентација свих гробова била је у правцу исток-запад, са главама (у већини случајева) окренутим ка западу. Гробнице су рађене од обрађеног камена, а изнутра су омалтерисане. Различит начин сахрањивања и другачија оријентација у односу на гробнице на лијевој обали Брегаве, говоре о ранијој традицији, која прихвата новине условљене друштвено-економским односима у периоду од II до III вијека. У поменутих гробницама је нађено увезено античко стакло, бронзани и сребрни накит, као и један комплет медицинског прибора направљен од бронзе и гвожђа. Сматра се да је ријеч о гробу љекара који се старао о здрављу пацијената у бањи са купатилом.

На основу археолошких истраживања видимо да је владавина Рима на југу Далмације (источна Херцеговина) означавала прекретницу у погледу положаја насеља. Она се смјештају, односно подижу на равницама испод градина или висова. Насеља домаћег илирског становништва била су грађена у сувозиду, на узвишењима. Успостављањем римске власти у утврђеним градинским насељима живот се полако гасио, а домаће становништво се премјештало у долине и поља.

ИЗВОРИ

Appiani (1877). *Romanorum Historiarum quae supersunt*. Paris: Ed. Firmin Didot.

- Arheološki leksikon (1988). *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*. Tom I–III, Mape 1–4. Sarajevo: Zemaljski muzej.
- Itineraria Romana (1916). *Römische Reisenwege an der Han Der Tabula Peutingeriana*. Stuttgart: Ed. C. Müller.
- Livius, T. (1959). *Historiae*. London: Ed. W. Heineman.
- Plinii Secundi, C. (1906). *Naturalis Historiae*. Lipsiae: Ed. B. G. Teubner.
- Strabonis (1853). *Geographica*. Leipzig: Ed. B. G. Teubner.
- Corpus Inscriptionum Latinarum (1873). *Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae*. Berolini: Borussicae editum, Ed. Th. Mommsen, Voll. III.
- Šašel, A. et J. (1963). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 5, Narodni muzej Slovenije.
- Šašel, A. et J. (1978). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 19, Narodni muzej Slovenije.
- Šašel, A. et J. (1986). *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*. Ljubljana: Situla 25, Narodni muzej Slovenije.

- ЛИТЕРАТУРА Самарџић, Г. (2014). Биљешке о миљоказима са југа Далмације. У: К. Мариџки-Гађански (ур.), *Анџика и свремени свей – џумачење анџике*, Међународни међународни тематски зборник (357–371). Београд: Друштво за античке студије Србије.
- Самарџић, Г. (2015). *Истична Херџејовина у римско доба*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Шкриванић, Г. (1975). *Јујословенске земље на Појџинијеровој џадли*. Београд: Monumenta cartographica Yugoslaviae I – античке карте, Историјски институт.
- Alföldy, G. (1965). *Bevolkerung und Gesellschaft in der romischen Provinz Dalmatien. Mit einen Beitrag von Andras Mócsy*. Budapest: Akademiai kiado.
- Alföldy, G. (1969). *Die Personennamen in der romischen Provinz Dalmatia*. Heidelberg: Carl Winter Universitatsverlag.
- Atanacković-Salčić, V. (1979). Антички Diluntum u svijetlu novih arheoloških istraživanja (Stolac i Trebimlja). *Tribunia*, 5, 7–36.
- Basler, Đ. (1972). *Arhitektura kasnoantičko doba u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Beslagić, Š. (1971). *Stećci: Kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Bojanovski, I. (1969). Mogorjelo – rimsko Tures. *GZM u Sarajevu*, XXIV, 137–163.
- Bojanovski, I. (1973). Rimski cesta Narona–Leusinijum kao primjer saobraćajnog kontinuiteta. *Godišnjak ANUBiH*, X, CBI knj. 8, 137–187.
- Bojanovski, I. (1974). *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*. Sarajevo: Posebno izdanje ANUBiH, Djela knj. XLVII, CBI knj. 2.

- Bojanovski, I. (1975). Novi rimski miljokazi iz Ljubomira i Poljica kod Trebinja. *Tribunia*, 1, 53–64.
- Bojanovski, I. (1977). Rimski natpisi iz doline Trebišnjice. *Tribunia*, 3, 67–98.
- Bojanovski, I. (1978). Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji (II): Prehistorijska i rimska cesta Narona – Sarajevsko polje s limitrofnim naseljima. *Godišnjak ANUBiH*, XVII, CBI knj. 15, 51–125, T. I–VI + karta.
- Bojanovski, I. (1980). Materijali, tehnike i strukture antičkog graditeljstva u unutrašnjosti provincije Dalmacije. U: M. Suić - M. Zaninović (ur.), *Materijali, tehnike i strukture preantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom Jadranskom prostoru* (41–70) Centar za povijesne znanosti, Zagreb.
- Bojanovski, I. (1983). Trebinje – rimski Asamo (Asamum) sa kratkim osvrtom na ager kolonije Epidaura. *Tribunia*, 7, 7–36.
- Bojanovski, I. (1985). Ilirska plemena u istočnoj Hercegovini i njihov smještaj. *Tribunia*, 9, 7–24.
- Bojanovski, I. (1988). *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: ANUBiH Dje-la knj. LXVI, CBI knj. 6.
- Wilkes, J. J. (1969). *Dalmatia*. London: University of Birmingham.
- Katičić, R. (1962). Die illyrischen Personennamen in ihren südöstlichen Verbreitsgebiet. *Živa antika*, XII/1, 95–120.
- Kraljević, G. (1978). Antički novci u Zemaljskom muzeju pronađeni na području Gacka, Bileće i Trebinja. *Trbunia*, 4, 155–158.
- Marić, Z. (1973a). Ime, teritorija i etnička pripadnost plemena Daorsi. *Godišnjak ANUBiH*, knj. X, CBI knj. 8, 109–135.
- Marić, Z. (1973b). Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine. *GZM u Sarajevu (A) n.s.*, XXVII–XXVIII, 175–235.
- Marić, Z. (1973b). Novčići trećeg i drugog stoljeća stare ere sa gradine u Ošanićima kod Stoca. *GZM u Sarajevu*, XXVII–XXVIII, 237–256.
- Marić, Z. (1973r). Ornamentirane pojasne ploče sa Gradine u Ošanićima kod Stoca. *GZM u Sarajevu (A) n.s.*, XXVII–XXVIII, 257–260.
- Marić, Z. (1976a). Novootkrivena obloga pojasne ploče sa Gradine u Ošanićima kod Stoca. *GZM u Sarajevu (A) n.s.*, XXIX, 35–38.
- Marić, Z. (1978). Depo pronađen u ilirskom gradu Daors... (2. st. pr. n. e.). *GZM u Sarajevu (A) n.s.* XXXIII, 23–114.
- Marić, Z. (1979). Depo pronađen u ilirskom gradu Daors... (2. st. pr. n. e.), *GZM u Sarajevu (A) n.s.* XXXIII, 23–114.
- Marić, Z. (1985). Helenizam i helenistička umjetnost u Hercegovini. U: N. Tasić (ur.), *Sahranjivanje pokojnika sa aspekta ekonomskih i društvenih kretanja u praistoriji i antici* (47–153). Beograd: Materijali SADJ XX.
- Marić, Z. (1996). Rezultati istraživanja utvrđenog ilirskog grada kod Ošanića blizu Stoca (1890–1978), II dio. *Hercegovina – Godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe*, 2 (10), 7–33.

- Papazoglu, F. (1967a). *Politička organizacija Ilira u vrijeme njihove samostalnosti*. Sarajevo: Simpozijum o Ilirima u antičko doba, ANUBiH, Posebno izdanje, knj. V, CBI knj. 2.
- Papazoglu, F. (1967b). Porijeklo i razvoj ilirske države. *Godišnjak ANUBiH*, knj. V, CBI knj. 3, 123–144.
- Papazoglu, F. (1969). Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba. *Godišnjak ANUBiH*, knj. XXX, CBI knj. 1, 399–406.
- Patsch, C. (1900). Nove rimske epigrafske tečevine iz Bosne i Hercegovine. *GZM u BiH*, XII, 169–174.
- Patsch, C. (1901). Daversi. *RE*, IV, 22–31.
- Patsch, C. (1904). Arheološko epigrafska istraživanja o povijesti rimske provincije Dalmacije. *GZM u BiH*, XVI, 33–59.
- Patsch, C. (1922). *Die Herzegovina einst und jetzt*. Wien: Historische Wanderungen im Karst und an der Adria.
- Pašalić, E. (1958). O hodološkim pitanjima u izučavanju antičke istorije (sa naročitim osvrtom na našu zemlju). *Godišnjak Istorijeskog društva BiH*, IX, 139–175.
- Pašalić, E. (1959). Römischen Strassen in Bosnien und der Herzegowina. *Archaeologia Jugoslavica*, 3, 61–73.
- Pašalić, E. (1960). *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Zemaljski muzej Sarajevo.
- Pašalić, E. (1967). Problemi ekonomskog razvitka u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije. *Godišnjak*, V, 111–129.
- Paškvalin, V. (1976). Poklopac rimske kamene urne iz Trebimlje u Hercegovini. *Tribunia*, 2, 45–50.
- Radimsky, V. (1891). Bišće polje kod Mostara. *GZM u BiH*, III, 159–192.
- Sergejevski, D. (1934). Rimski spomenici iz Bosne I. *Spomenik SKA*, LXXVII, 1–28.
- Sergejevski, D. (1935). Iz rimske arheologije. *GZM u BiH*, XLVII, 17–22.
- Sergejevski, D. (1948). Nove akvizicije odjeljenja klasične arheologije Zemaljskog muzeja. *GZM u BiH*, III, 167–187.
- Sergejevski, D. (1962). Rimska cesta od Epidauruma do Anderbe. *GZM u Sarajevu*, XVII, 73–105.
- Tomaschek, W. (1880). Die vorkarstische Topographie der Bosna, Herzegowina, Crna Gora und der angrenzenden Gebiete, *Mitteilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien* 23, Wien Heft 11, 497–528; Heft 12, 548–569.
- Truhelka, Č. (1892). Prilozi rimskoj arheologiji Bosne i Hercegovine. *GZM u BiH*, IV, 350–365.
- Fiala, F. (1893). Prilozi arheologiji Bosne i Hercegovine. *GZM u BiH*, V, 511–517.
- Čović, B. (1964). Osnovne karakteristike materijalne kulture Ilira na njihovom centralnom području. U: A. Benac (ur.), *Simpozijum o teritorijalnom i hro-*

nološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba (95–134). Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine.

Šačić, A. (2011). *Antički epigrafski spomenici istočne Hercegovine* (odbranjen magistarski rad u rukopisu). Filozofski fakultet, Sarajevo.

Šačić, A. (2012). Kulturno-historijski razvoj ilirskog naroda naresu. *Godišnjak*, 41, 97–112.

Škegro, A. (1997). *Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae. Opuscula archaeologica*, 21, 85–116.

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF HISTORY

SUMMARY

RECORDS ON THE ROAD STOP IN DILUNTO

The paper presents data on the location of the road stop in *Dilunto*, which was the part of the *Narona* (Vid near Metkovići) – *Ad Zizo* (Mosko/Ukšić) Roman road, today's Stolac. The remains of ancient settlements, smaller buildings used for various economy-related purposes, stairs, fortifications with wide walls, the remains of city square, public buildings, and a cistern were found on the aforementioned road in Stolac (Zagrađe, Podgrađe, Njivice, Carine, Bačve-Kućište, Čairi, Veliki Svrdo). A huge number of smaller, movable remains, especially, ceramic, iron, bronze, glass, and silver objects, as well as different moulds, money, jewellery, and tools, were found together with immovable objects. Ancient *Dilunto* is located in the period between 1st and 4th century according to the oral and epigraph sources as well as archaeological materials (the remains of buildings, money, ceramics, bricks).

KEYWORDS: the road stop in *Dilunto*; the *Narona – Ad Zizio* road; Doarsi; Stolac; East Herzegovina.



Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).